

СРБИЈА ИЛИ ЈУГОСЛАВИЈА? СТО ГОДИНА КАСНИЈЕ

Сажетак: Последњих неколико година, а нарочито како се приближавало обележавање стогодишњице почетка Првог светског рата у домаћој историографији актуелизовало се питање сврсисходности чина уједињења 1918. године и формирања југословенске државе односно жртвовања српске државности зарад настанка Југославије која је претрпела фијаско након нешто више од осам деценија постојања. У научним круговима и јавном мњењу поставља се питање да ли је Србија жртвовањем своје државности ради уједињења Југословена направила историјску грешку или је југословенски пројекат био у интересу српског народа с обзиром на то да су се коначно Срби окупили у једној држави. Један век касније јављају се нова тумачења овог проблема, ћемо стога у овом раду на основу архивске грађе, релевантне и најновије литературе покушати да укажемо на њихове основне карактеристике и одговоримо на питање да ли је вредело жртвовати Србију утапањем њене државности у Југославију.

Кључне речи: Србија, Југославија, Први светски рат, Нишка декларација, Крфска декларација

Да ли данас, после готово једног века од стварања прве југословенске државе, можемо рећи нешто ново, нешто што још увек није познато ширим научним круговима? Да ли у години када се обележава стогодишњица избијања Првог светског рата имамо право да о југословенском уједињењу говоримо као о промашају српске спољне политике, имајући у виду процесе који су довели до колапса и распада Југославије после 73 године њеног постојања?

Имајући у виду тежину ове теме, чија актуелност расте са годинама и деценијама, одлучили смо се за покушај историјске анализе процеса који су

¹ sa2069@eunet.rs

² stamenkovicstefan23@yahoo.com

довели до тога да једна самостална држава, одлучи да жртвује своју државност и своје постојање, што је незабележен случај у модерној политичкој историји Европе, зарад творевине чије је настајање до последњих тренутака Великог рата било под знаком питања, и која судећи по догађајима који су уследили, није ни заслужила да буде створена.

Проблематиком стварања југословенске државе бавили су се неки од наших најугледнијих историчара као и њихове колеге из бивших југословенских република, и њихов допринос разумевању суштине југословенског питања заиста је немерљив.³ Међутим, у време када се на реализацију југословенске идеје, може гледати са приличне дистанце и без идеолошких стега, намеће се потреба активирања и усмеравања свих расположивих научних снага на заокруживање слике о питању стварања прве Југославије и последицама које је њено формирање имало по српски народ, а које се и данас осећају.

Свој полет југословенска идеја добија у првој половини 19. века. Постепено се, и са различитим концепцијама развијала широм западног Балкана, од територија кнежевина Србије и Црне Горе, преко Босне и Херцеговине, до Далмације, Хрватске и Словеније. Носиоци југословенске идеје и њихово деловање су одавно познати. Од Људевита Гаја, бискупа Јосипа Јураја Штросмајера, Фрање Рачког, Ивана Цанкара и других у Дунавској монархији, преко владике Петра II Петровића Његоша у Црној Гори до владара, државника, политичара и научника Кнежевине, касније Краљевине Србије кнеза Михаила, Илије Гарашанина, Светозара Марковића, Стојана Новаковића, Јована Цвијића, и других готово сви су југословенство доживљавали на себи својствен начин. Југословенска идеја ширила се и развијала као визија уједињења и живота јужнословенских народа ослобођених од туђинске аустроугарске и турске власти у заједничкој држави.

Српски народ је на почетку 19. века имао поред решавања Источног питања и тај задатак да ради на остваривању своје државности.⁴ У том кон-

³ В. Дедијер (и група аутора), *Историја Југославије*, Београд 1972, Љ. Димић, *Историја српске државности. Србија у Југославији*, Нови Сад 2001, Исти, *Срби и Југославија, простор, друштво, политика*, Београд 1998, М. Екмечић, *Ратни циљеви Србије 1914*, Београд 1973, Исти, *Стварање Југославије 1790–1918*, I–III, Београд 1989, Исти, *Дуго кретање између клања и орања. Историја Срба у Новом веку 1492–1992*, Београд 2008, D. R. Živojinović, *Amerika, Italija i postanak Jugoslavije: 1917–1919*, Beograd, 1970, Исти, *Vatikan, Srbija i stvaranje jugoslovenske države: 1914–1920*, Beograd, 1980, Исти, *Невољни ратници: велике силе и Солунски фронт: 1914–1918*, Београд, 2008; Исти, *Ватикан и Први светски рат. 3. Србија на удару: стварање југословенске државе*, Београд 2013, Д. Јанковић, *Југословенско питање и Крфска декларација 1917*, Београд 1967, Исти, *Србија и југословенско питање 1914–1915*, Београд 1973, В. Казимировић, *Србија и Југославија 1914–1945 I*, Београд 1995, Б. Кризман, *Распад Аустро–Угарске и стварање југословенске државе*, Загреб 1977, А. Митровић, *Србија у Првом светском рату 1914–1918*, Београд 1984, Б. Петрановић, *Историја Југославије I*, Београд 1988, Ч. Попов, *Источно питање и Српска револуција*, Нови Сад 2008, Љ. Трговчевић, *Научници Србије и стварање југословенске државе 1914–1920*, Београд 1986.

⁴ Ч. Попов, *Велика Србија – Стварност и мит*, Нови Сад 2007, 37.

тексту од изузетног значаја је Српска револуција која је трајала од 1804. до 1918. године, обухватајући раздобље оружане борбе у српским устанцима 1804–1815, стицање аутономног статуса Кнежевине Србије 1830–1835, а затим и независности 1878, ослобођење старих српских области у балканским ратовима 1912–1913, и коначно Први светски рат и решавање српског питања у оквиру југословенске државе.⁵ Идеја ослобођења Срба од турске и аустроугарске власти била је нераскидиво повезана са уједињењем целокупног српског народа, која је временом еволуирала у ослобођење и уједињење Јужних Словена. Уобличавање првог српског националног програма у знаменитом Гарашаниновом *Начертанију* из 1844. године представља основни правац којим је требало да се води српска спољна политика. Као што је познато, у овом програму је представљено будуће заокруживање српског народа у једну целину постепеним ослобађањем оног дела Срба под турском влашћу, то јест прикључивањем Босне и Херцеговине, Црне Горе и Косова и Метохије, а затим и вршењем националне пропаганде код српског живља у Хабзбуршкој монархији. Иако је у својој суштини *Начертаније* прави српски национални програм, Гарашанин није искључивао могућност ширег јужнословенског односно југословенског повезивања и решења српског националног питања у југословенском оквиру отварањем будуће државне творевине према Бугарима и Хрватима.⁶

Владајући српски кругови су се наредних пола века водили поменутиим националним програмом о чему сведочи ослобађање Старе Србије и Македоније у балканским ратовима. Штавише, током читавог периода до почетка Првог светског рата званична концепција српске спољне политике била је усмерена на ослобођење и уједињење српског народа у једну државу.

У домаћој историографији влада уверење да су носиоци југословенске идеје у Краљевини Србији под династијом Карађорђевића били истакнути научници и политичари који су својим радом и текстовима објављеним у разним листовима утицали на постепено приближавање ове идеје владајућим круговима и династији којима овај програм није био непознат. Није без значаја ни југословенски омладински покрет који се окупљао око листа *Словенски југ*, који је 1903. основао Љуба Јовановић Чупа, као орган истогименог друштва на београдској Великој школи.⁷ Поред пројугословенских акција у самој Србији, постојали су и покрети међу Јужним Словенима у Аустроугарској, који су се такође залагали за ослобађање од аустријске власти и стварање југословенске државе. Такве акције су предузимане не само међу српским елементом, већ је постојао одређени број Хрвата и Словенаца

⁵ Исти, *Источно питање и Српска револуција 1804–1918*, Београд 2008, 17.

⁶ Р. Љушић, *Историја српске државности. Србија и Црна Гора*, Нови Сад 2001, 239; Ч. Попов, нав. дело, 50.

⁷ М. Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања. Историја Срба у Новом веку 1492–1992*, Београд 2008, 337.

који су се, мање или више искрено, борили за југословенски идеал. Међу Хрватима идеју ослобођења од хабзбуршке власти и уједињењу са Србијом у југословенску државу најдоследније су заступали политичари претежно из Далмације, пре свих Анте Трумбић, Франо Супило и Јосип Смодлака, док је од Словенаца највише на томе радио познати научник Нико Жупанич. Од великог значаја је Хрватско-српска коалиција образована 1905. године, према одредбама усвојеним на конгресима у Ријеци и Задру, чиме је настала *Политика новог курса*, са уједињењем Југословена као својим крајњим циљем.⁸

Мора се имати у виду чињеница да усвајање југословенског програма као српског ратног циља у *Нишкој декларацији* 1914. године није била исхитрена одлука политичког и интелектуалног вођства Србије и да је она потицала из дуге историје идеја о јединству јужнословенских народа. Први кораци у напуштању српског националног програма догодили су се на почетку светског сукоба када је требало одредити српске ратне циљеве који су били од виталног значаја за опстанак народа и државе. Међутим, у годинама које су претходиле Великом рату, постојале су идеје о стварању југословенске државе и међу најутицајнијим политичким круговима у Краљевини Србији, али које још увек нису биле сазреле за јавност. Од 1903. године најснажнија политичка партија у Србији још је раније захваљујући свом идеологу Миловану Миловановићу, а делом и Николи Пашићу, као свој циљ заступала уједињење српског народа као почетни ступањ у стварању заједничке државе Србо–Хрвата. Један од таквих, за то време изузетно смелих, програма ослобођења и уједињења јужнословенских народа, изнео је Никола Пашић на седници Посланичког клуба Народне радикалне странке 27. јуна 1913, подржавши Лазара Пачуа у ставу да се тек после ослобођења Старе Србије и Македоније може радити на уједињавању Срба са Србима, Хрватима и Словенцима из Хабзбуршке монархије.⁹ Пре овог првог помена југословенског програма у политичком животу Србије, Пашић је много година раније заступао тезу о, најпре ослобођењу и уједињењу целокупног српског народа са Србијом као центром тог окупљања, и уједињењу Срба и Хрвата које је сматрао етнички јединственим али политички подељеним народом, коју је изнео у свом спису *Слога Србо–Хрвата*.

Поред предратних наступа првог човека српске политичке сцене, и многи други државници и политичари су кришом гледали на српски и јужнословенски народ преко Саве и Дрине који вапи за ослобођењем од аустријске власти и уједињењем са Србијом. Идеолог Радикалне странке, и један од најумнијих Срба тога времена, Милован Миловановић у својим расправама објављеним у страначком часопису *Дело* заступа тезу да су Срби

⁸ Група аутора, *Историја српског народа*, књ. 6, том I, Београд 1994, 362.

⁹ Ђ. Станковић, *Никола Пашић, Савезници и стварање Југославије*, Зајечар 1995, 31.

и Хрвати један народ који у својим односима води непрекидну борбу око раздвајања, уместо да изграђује заједничку српско-хрватску народност. Касније је променио своје виђење југословенског питања, тежећи његовом решавању путем споразумевања и постепеним добијањем уступака од Аустроугарске, што се показало погрешним.¹⁰

У неколико чланака објављених у страначком листу *Самоуправа*, радикалски првак Стојан Протић је такође излагао своја гледишта о јединству Срба и Хрвата као једног народа, и настојао да одврати српске странке у Хрватској од приближавања Мађарима на рачун хрватских интереса.¹¹

Да су владајући српски кругови од 1903. године заиста тежили буђењу југословенског осећања међу југословенским народима Аустроугарске, сведочи оснивање „Одбора за пропаганду“ који је тајно, политички и финансијски, помагао српски и југословенски покрет у Монархији. Ништа мању улогу у овом правцу није имао Југословенски клуб основан 1907. као „грађански клуб и читаоница Словенског југа“, а који је окуписао саму елиту тадашње српске интелигенције. Међу члановима се посебно истичу имена као Јован Скерлић, Јован Цвијић, Божидар Марковић, Богдан Поповић, Јаша Продановић и др.¹² Управо је већина потписника овог клуба имала одлучујућу улогу у каснијој припреми српских ратних циљева на почетку Великог рата.

Поред прикривених настојања српске владе у правцу стварања југословенске државе, постојала је и организација која се другачијим средствима и са битно измењеном концепцијом борила за југословенско уједињење. Центар окупљања „Црне руке“ тј. од 1911. године покрета „Уједињење или смрт“, који је чинила завереничка официрска група настојавши да путем оружане борбе и устанка на територији Аустроугарске избори уједињење Срба и Хрвата у једну југословенску државу, био је лист *Пијемонт*. Осим овог крајњег циља, подржаваоци програма поменутог листа су се залагали пре свега за стварање нове побољшане расе Срба, по угледу на немачки ауторитарни национализам, која би требало да се духовно и социјално преобрати и да са Хрватима образује југословенску државу.¹³

Већ у лето 1914. године долази до еволуције српског националног програма од ослобођења и окупљања српског народа у једну државу, до ослобађања југословенских народа Аустроугарске. Имајући у виду чињеницу да српска влада тог кобног лета 1914. није била припремљена за рат, она није имала ни израђен ратни програм. Као логичан наставак акција културних и научних радника десетак година уназад, у циљу упознавања и придобијања

¹⁰ М. Екмечић, *Стварање Југославије 1790–1918*, Књ.2, Београд 1989, 555.

¹¹ Исти, 556.

¹² Исти, 561

¹³ Исти, 625.

српске јавности за решење српског питања у оквиру уједињене југословенске државе, постајала су видљива настојања владе да управо стварање југословенске државе унесе у свој ратни програм као најважнији циљ коме стреми српска спољна политика. Процењујући да би делатност најкомпетентнијих стручњака у својим областима била од огромне помоћи у стварању основе на којој ће почивати српски то јест југословенски ратни програм, српска влада је окупила тадашњу интелектуалну елиту Србије са задатком да на научној основи докаже праведност свог ратног циља. Требало је на политичкој, географској, историјској, етнолошкој, демографској и економској основи доказати Савезницима да је стварање југословенске државе на рушевинама Аустроугарске природан процес заокруживања целокупног јужнословенског племена, које је после векова ропства добило прилику да се ослободи и уједини под вођством Србије.¹⁴ За територијална питања био је задужен Јован Цвијић, историчари Јован Радонић и Станоје Станојевић су имали задатак да обраде прошлост југословенских народа, за етнографију су били задужени Александар Белић, Тихомир Ђорђевић и Нико Жупанич, економски део Момчило Нинчић и Милан Тодоровић, док је политичке аргументе требало да обради Слободан Јовановић.¹⁵

Српска влада је затим у савезничке метрополе послала велики број научних радника који су имали задатак да, поред постојећих дипломата и службеника који су спроводили званичну владину политику, раде на упознавању и придобијању тамошње јавности за српску визију југословенског уједињења.¹⁶ Управо је пројугословенско настојање и рад одређених српских дипломата и посланика касније уродило плодом. Тако је српски посланик у Паризу, Миленко Веснић, извештавао српску владу о својим напорима да тамошњим политичким круговима укаже на неопходност образовања снажне јужнословенске државе која би у будућности могла да се супротстави реваншистички настројеним Немачкој и Италији.¹⁷ Залагања посланика у Лондону Јована Јовановића и Љубомира Михаиловића, посланика у Вашингтону, доказ су да је утицај југословенских емиграната и организација које су имале другачије концепције југословенског уједињења, узео маха у дипломатским круговима, чиме је ограничен простор за рад на побољшању статуса Србије у процесу уједињења. Ово је озбиљно уздрмало углед српске владе у одлучујућим тренуцима процеса уједињења.

Прва година Великог рата, изузетно тешка за Србију, протицала је у суровим борбама са надмоћнијом Аустроугарском и непрестаним притиском

¹⁴ А. Митровић, *Србија у Првом светском рату*, Београд 1984, 141.

¹⁵ Љ. Трговчевић, *Научници Србије и Стварање југословенске државе 1914–1920*, Београд 1986, 30–31;

¹⁶ М. Екмечић, *Ратни циљеви Србије 1914*, Београд 1973, 306.

¹⁷ Исти, 84–85.

сила савезница, нарочито Русије, да се обнови балкански блок и постигне српско-бугарско споразумевање препуштањем Бугарској дела Македоније.¹⁸ Српска влада је непрестано одолевала руском притиску и настојала да што пре објави своје ратне циљеве, како би избегла наметање минималног ратног циља, и на крају рата могла бар мало да утиче на велике силе у погледу својих захтева. Први значајнији потез у том правцу начинио је Никола Пашић циркуларном нотом од 4. септембра 1914. у којој је представљена политика ратних циљева која је почивала на томе да само једна јака будућа држава око Србије може бити у стању да се супротстави германској превласти; она би требало да буде сачињена од Србије, Босне, Херцеговине, Војводине, Далмације, Хрватске, Истре и Словеније, и као таква ће одржавати равнотежу у Јадранском мору. У овакву државу би могла да уђе и Бугарска на федералистичкој основи.¹⁹

Међународне околности оличене у интересима савезничких сила да на своју страну привуку Италију и Бугарску, обећавањем територија на које је Србија рачунала по завршетку рата, битно су утицале на одлуку српске владе да објави своје ратне циљеве. Читава југословенска идеја, делатност српске интелигенције и настојање владе да образује заједничку државу са јужнословенским народима Аустроугарске свело се на акт потписан на скупштинском заседању у Нишу. Чувена *Нишка декларација*²⁰ усвојена је 7. децембра 1914. године и у њој се српска спољна политика и званично опредељује за југословенски програм, прокламујући као свој ратни циљ ослобођење све своје неслободне браће Срба, Хрвата и Словенаца. Поздрављена и хваљена од југословенских политичких емиграната из Аустроугарске, који су касније постали чланови Југословенског одбора, декларација није имала значајнију подршку. У самој Србији, пре свих је војни врх био противан њеним начелима, док народ није био упитан за мишљење. Противници југословенског уједињења у Србији нису желели у заједничку државу са људима који су мрзели Србе и против њих најпре организовали демонстрације и прогоне, а затим се са огромном дозом фанатизма борили у редовима аустроугарске војске.

Усвајање ових ратних циљева представља одлучујући корак Србије у тапању своје државности зарад идеје коју у то време ниједна од великих сила није прихватила. Савезничке силе су у то време биле против стварања југословенске државе не желећи рушење Аустроугарске, а тежећи придобијању Италије и Бугарске. Од почетка рата, савезници су нудили разне територијалне компензације, за које су сматрали да ће их ратом ослабље-

¹⁸ Исти, 82.

¹⁹ Исти, 87.

²⁰ Б. Петрановић, М. Зечевић, *Југославија 1918–1988*, Тематска збирка докумената, Београд 1988, 22.

на Србија оберучке прихватити. Међутим, како се уверење о постизању трајног циља стварањем снажне југословенске државе дубоко укоренило у схватању српске владе, она је и у најтежим околностима одбијала савезничке предлоге о територијалним добицима, ако се на другој страни направе уступци за придобијање Италије и Бугарске. Све до лета 1915. на Србију је вршен снажан притисак да уступи Бугарској део Македоније уз концесије у Босни и Херцеговини, делу Славоније и Хрватске.²¹ Али, тек у пролеће исте године направљен је један план који је, гледајући из данашње перспективе, српска влада могла да размотри у одређеној мери.

Реч је о тајном Лондонском уговору које су силе Антанте потписале са Италијом 26. априла 1915. године нудећи јој, за улазак у рат на страни савезника, велики део оних области које је Србија желела да ослободи и укључи у југословенску државу.²² Савезничке силе су тада понудиле Србији проширење на Босну и Херцеговину и природан излаз на море, што је за српску владу било поражавајуће. Са великом стрепњом и незадовољством савезничким потезом, Пашић је непрестано указивао на повреду начела народности и последице које ће усвајање Лондонског пакта имати по Србе, Хрвате и Словенце из области обећаних Италији.²³ Нови савезнички предлози су уследили августа 1915. године и том приликом Србији су понуђени, поред Босне и Херцеговине, Далмација од рта Плоча до Цавтата, Бачка, Срем и Славонија, ок би део Конавља, Бока Которска и северна Албанија ушли у састав Црне Горе.²⁴ Иако је ова савезничка понуда у највећем делу испуњавала програм уједињења Срба, и могла се сматрати нацртом „Велике Србије“, влада ово није прихватила. Да ли је Србија имала избора, и шта би било да је прихватила савезничке понуде? У лето 1915. после пропалог покушаја савезничког искрцавања у Галипољу и неповолне ситуације на осталим фронтovima, Србија је била спремна да пристане на одређено разграничење са Бугарском. Међутим, како су Бугари већ септембра ушли у савез са Немачком, од концесија у Македонији се одустало.²⁵ Већ октобра три силе нападе су Србију која је морала да читава војску и државни апарат заједно са великим бројем цивила, повуче преко Албаније. Невоље које су задесиле Србију, још више су учврстиле владу у настојању да не одустане од својих ратних циљева. Савезничке понуде, прорачунате и подређене њиховим интересима, нису имале чврсту подлогу. Стварање такве „Велике Србије“ у коју би ушло око четрдесет процената католика, а без обједињавања целокупног српског елемента, није било у интересу српске владе. Она није одустајала од принципа народности и уједињења троименог народа.

²¹ М. Екмечић, *Ратни циљеви Србије*, 81–82.

²² *Југославија 1918–1988*, 39.

²³ Ђ. Станковић, нав. дело, 150.

²⁴ М. Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања*, 358; Ч. Попов, *Велика Србија*, 155.

²⁵ М. Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања*, 357–359.

Од тренутка када су званично представљени српски ратни циљеви децембра 1914. до краја рата, први човек српске спољне политике Никола Пашић је отворено и свим силама радио на југословенском уједињењу, изузимајући повремена колебања условљена односом савезничких сила према опстанку Аустроугарске и југословенском питању. Себи својствено пројугословенство Николе Пашића као главног протагонисте стварања централистичке и унитаристичке југословенске државе под покровитељством Србије, било је одлучујући чинилац у сазивању састанка на Крфу јуна–јула 1917. коме су поред представника српске владе присуствовали и чланови Југословенског одбора. Контуре будуће југословенске државе представљене су у чувеној *Крфској декларацији*²⁶ од 20. јула 1917. године, чиме је озваничено утапање српске државности у творевину која још увек није постојала и на чијем је стварању још требало радити. Овај документ је изједначио јужнословенске народе у будућој држави, учинивши их равноправним у свему. Страдања Срба зарад ослобођења оних од чијих су бајонета убијани, овом приликом су занемарена. Међународне околности у којима је декларација објављена нису биле повољне, али је српска влада непоколебљиво настојала да испуни свој главни задатак и чврсто веровала да чини праву ствар. Савезничке силе још увек нису прихватале српске ратне циљеве и нису имале јасан став по питању очувања Аустроугарске.

Тек ће у пролеће 1918. после офанзиве Централних сила на западном фронту бити отворено ново поглавље у разрешавању ратног конфликта. У то време ће доћи и до, српској влади, толико потребне интернационализације југословенског питања и прекретнице у ставу сила Антанте у погледу југословенског уједињења. Најбржу трансформацију према југословенском питању је доживела дипломатија Сједињених Америчких Држава, а њу ће следити Велика Британија и Француска.²⁷ Успех српске владе биће умањен каснијим компликацијама око два центра уједињења, али коначно постигнут по завршетку рата образовањем толико жељене државе.

Чврсто верујући у југословенски идеал, српска влада је у процесу стварања југословенске државе издржала све налете непријатељских и савезничких сила, унутрашњих и спољних непријатеља, појединаца и разних организација, и истрајала на остварењу својих ратних циљева и одбрани начела *Крфске декларације* све до проглашења Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1. децембра 1918. године.

Политика српске владе у време када се одлучивало о стварању југословенске државе данас се може посматрати као кратковида, прожета идејом о једном троименом народу и убеђена у праведност свог циља. Занесеност југословенством то јест уједињењем са јужнословенским поданицима Аус-

²⁶ *Југославија 1918–1988*, 51.

²⁷ Ђ. Станковић, нав. дело, 247.

троугарске није дала водећој српској елити времена и простора да увиди друге процесе и расположења настала пре свих под утицајем клерикалних католичких снага и исламске искључивости, који су имали не само антијугословенски већ и антисрпски карактер, а који је неретко брутално испољаван. То су биле само назнаке онога што ће се догодити за време Другог светског рата и распада Југославије. Тврдоглаво бранећи своје ратне циљеве и интересе јужнословенских народа Аустроугарске, српска влада је визију будућег југословенског народа поставила испред интереса српског народа. Водећи кругови српске владе нису предвидели да ће у новој држави српски национални покрет који је највише снаге утрошио у процесу образовања нове државе, у њој бити потиснут под налетом сепаратистичких и шовинистичких снага других народности. Могуће да је рат покварио планове српске владе којој је требало времена да утиче на сазревање саме југословенске идеје међу српским и јужнословенским народом Аустроугарске, али неуочавање великог утицаја који је имала католичка црква и уопште вековна превласт Монархије, довело је до тога да у нову државу уђе велики део народа који то не жели, и који је од почетка рата непрестано исказивао србофобско расположење.

Време које је прошло од стварања Југославије до њеног распада сведок је неодрживости тезе о једном племену са три имена, постојања суштинских разлика између народа који су је сачињавали, нарастања национализма народа који су претежно тежили стварању самосталних држава и неповољног утицаја многих унутрашњих и спољних фактора. Отуда и тежња да се у другачијем контексту сагледа читав процес југословенског уједињења, укаже на потенцијална друга решења која су постојала, и на крају закључи да је у судбоносним годинама Великог рата учињена грешка која је скупо коштала српски народ, чије се последице и данас осећају.

Литература

- Група аутора. (1994). *Историја српског народа*, књ. 6, том I, Београд.
- Екмечић, М. (2008). *Дуго кретање између клања и орања. Историја Срба у Новом веку 1492–1992*, Београд.
- Екмечић, М. (1973). *Ратни циљеви Србије 1914*, Београд.
- Екмечић, М. (1989). *Стварање Југославије 1790–1918*, књ. 2, Београд.
- Љушић, Р. (2001). *Историја српске државности. Србија и Црна Гора*, Нови Сад.
- Митровић, А. (1984). *Србија у Првом светском рату 1914–1918*, Београд.
- Петрановић, Б., М. Зечевић. (1988). *Историја Југославије 1918–1988*, Тематска збирка докумената, Београд.
- Попов, Ч. (2007). *Велика Србија – Стварност и мит*, Нови Сад.
- Попов, Ч. (2008). *Источно питање и српска револуција*, Нови Сад.

Станковић, Ђ. (1995). *Никола Пашић, савезници и стварање Југославије*, Зајечар.
Трговчевић, Љ. (1986). *Научници Србије и стварање југословенске државе 1914–1920*, Београд.

Aleksandar P. Rastović, Stefan Z. Stamenković

SERBIA OR YUGOSLAVIA? ONE HUNDRED YEARS LATER

Summary

The last few years, especially as the approaching celebration of the century of the beginning of World War I, in the national historiography actualized the question of the expediency of the Unification Act of 1918. and the formation of the Yugoslavian state and sacrifices for the sake of Serbian statehood creation of Yugoslavia, which has suffered a fiasco after more than eight decades of existence. In the scientific community and public opinion the question whether Serbia sacrificing their sovereignty to uniting Yugoslavs made a historic mistake or the Yugoslav project was in the interests of the Serbian people with regard to the fact that they finally gathered Serbs in one state. A century later, there are new interpretations of the problem, so we will in this work based on archival material, relevant and recent literature try to point out their main characteristics and answer the question whether it is worth sacrificing Serbia drowning statehood in Yugoslavia.

